

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Anadolu'nun Sınırlarını Aşan Söyleminde Temel Unsurlar

Basic Elements in Mawlânâ Jalâl al-Dîn Rûmî's Discourse beyond the Borders of Anatolia

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Nur Kaplan

Karabük Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri,
muhammednurkaplan@karabuk.edu.tr

Karabük University
Faculty of Theology
Basic Islamic Sciences
<https://orcid.org/0000-0001-8075-6497>
<https://ror.org/04wy7gp54>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Types	Araştırma Research Article
Geliş Tarihi Received	17 Eylül September 2024
Kabul Tarihi Accepted	13 Aralık December 2024
Yayın Tarihi Published	30 Aralık December 2024
Yayın Sezonu Pub Date Season	Aralık December
Sayı Issue	54
Sayfa Pages	149-176

Atıf | Cite as

Kaplan, Muhammed Nur. "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Anadolu'nun Sınırlarını Aşan Söyleminde Temel Unsurlar". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 54 (Aralık 2024), 149-176.
<https://doi.org/10.70951/tasavvufdergisi.1551675>

İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı | Published by

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim University

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır.

Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. | It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Muhammed Nur Kaplan).

Öz

Pek çok kültür ve medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu, milâdi VII. yüzyılda İslam'la tanışmıştır. XI. yüzyıldan itibaren Türklerin yoğun göçüyle oluşan yeni yerleşim alanları ve yerel yönetimler Anadolu'yu önemli bir İslam kültür merkezine dönüştürmüştür. Bu süreçte Irak ve İran'da gelişen tasavvuf anlayışı Anadolu'daki dinî yaşamı etkilemiş, Horasan bölgesinden gelen sûfiler de bu yapıyı daha da canlandırmışlardır. Diğer taraftan Anadolu'da Selçuklu ve Eyyübî dönemine kadar uzanan tasavvufî faaliyetler kurumsal bir hal almıştır. Siyaset, ilim, sanat, edebiyat ve iktisat alanlarındaki faaliyetleriyle bu tarikatlar Anadolu'daki toplumsal hayatı çepeçevre kuşatmıştır. Anadolu Selçuklu Devletinin son döneminde ortaya çıkan tarikatlardan Mevlevîlik, adını Horasan bölgesinden buraya göç eden bir aileye mensup olan Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'den almaktadır. Mevlânâ, XIII. yüzyıl Anadolu toplumunun aşına olduğu geleneksel tasavvufî düşünce ve uygulamaları aşan bir söylemle ortaya çıkmıştır. Bu söylemiyle de çağdaşlarından farklı olarak din, mezhep ve bölgesel sınırları aşan bir tanınırlığa ulaşmıştır. Bu makale Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin Anadolu'nun sınırlarını aşan tasavvufî söyleminin özgünlüğünü ve insana dair genel söylemini konu edinmiştir. Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserindeki söylemlerinden hareketle nasıl evrensel bir kişiliğe dönüştüğü hususunun incelenmesi ve nitel yaklaşım yöntemi ile elde edilecek verilerle konunun tahlil edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Anadolu, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Sûfî Söylem, Zaman ve Mekân

Abstract

Anatolia, home to many cultures and civilizations, was introduced to Islam in the 7th century AD. From the 9th century onwards, new settlements and local administrations formed by the intensive migration of Turks transformed Anatolia into an important Islamic cultural centre. In this process, Sūfism understanding developed in Iraq and Iran affected the religious life in Anatolia, and Sūfis coming from the Khorasan region further revitalized this structure. On the other hand, Sūfī activities in Anatolia dating back to the Seljuk and Ayyubid periods became institutionalized. With their activities in the fields of politics, science, art, literature, and economics, these Sūfī orders encircled the social life in Anatolia. Mawlavīyya, one of the orders that emerged in the last period of the Anatolian Seljuk State, takes its name from Mawlānā Jalāl al-Dīn Rūmī, who belonged to a family that migrated here from the Khorasan region. Mawlana emerged with a discourse that transcended the traditional Sūfī thought and practices familiar to the 13th-century Anatolian society. With this discourse, unlike his contemporaries, he reached a recognition that transcended religious, sectarian, and regional boundaries. This article deals with the originality of Mawlānā Jalāl al-Dīn Rūmī's Sūfī discourse that transcends time and space and, his general discourse on humanity. It aims to examine how Mawlānā became a universal personality based on his discourses in his work *Masnawī* and to analyse the subject with the data to be obtained with the qualitative approach method.

Keywords: Sūfism, Anatolia, Mawlānā Jalāl al-Dīn Rūmī, Sūfī Discourse, Time and Space

العناصر الأساسية في خطاب مولانا جلال الدين الرومي المتجاوز لحدود الأناضول

الملخص

شهدت الأناضول، ملتقى الحضارات والثقافات على مر العصور، دخول الإسلام إليها في القرن السابع الميلادي. ومع بداية القرن الحادي عشر، أصبحت موجات الهجرة التركية الكثيفة وما صاحبها من تأسيس إمارات جديدة ونظم حكم محلية؛ عاملاً حاسماً في تحويل الأناضول إلى مركز إشعاع حضاري إسلامي بارز. وفي خضم هذه التحولات كان للتصوف الذي تبلور في العراق وإيران دور مؤثر في تشكيل الحياة الدينية في الأناضول، لا سيما مع قدوم المصوفة من خراسان الذين أسهموا في إثراء هذا المشهد. ومن ناحية أخرى، اكتسبت الأنشطة الصوفية في الأناضول، التي يعود تاريخها إلى العصر السلجوقي والأيوبي، طابعاً مؤسسياً. وقد أحاطت هذه الطرق الصوفية بالحياة الاجتماعية في الأناضول من جميع جوانبها من خلال أنشطتها في مجالات السياسة والعلم والفن والأدب والاقتصاد. ففي أواخر العصر السلجوقي في الأناضول، برزت العديد من الطرق الصوفية، ومن بينها المولوية التي أخذت اسمها من جلال الدين الرومي، المنحدر من عائلة هاجرت من منطقة خراسان إلى الأناضول. وقد تميز الرومي بخطاب تجاوز المألوف في الفكر والممارسة الصوفية التقليدية التي كانت سائدة في المجتمع الأناضولي في القرن الثالث عشر. ومن خلال هذا الخطاب الفريد، استطاع الرومي أن يحقق شهرة واسعة تتجاوز الحدود الدينية والمذهبية والجغرافية، متميزاً بذلك عن معاصريه. تهدف هذه المقالة إلى تسليط الضوء على أصالة الخطاب الصوفي لجلال الدين الرومي الذي تجاوز حدود الأناضول، واستكشاف رؤيته الشاملة للإنسان. ولتحقيق هذه الغاية، سنعتمد على تحليل الخطابات الواردة في كتابه "المثنوي"، وذلك باستخدام مقاربة نوعية، بغية فهم كيفية تحول الرومي إلى شخصية عالمية.

الكلمات المفتاحية: التصوف، الأناضول، جلال الدين الرومي، الخطاب الصوفي، الزمان والمكان.

Giriş

Anadolu, tarihi süreç içinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu coğrafyanın dinî, etnik ve kültürel çeşitliliği, asırlar boyu toplumsal hayata zenginlik katmıştır. Müslümanların Anadolu'ya yerleşmeleriyle beraber burası İslam kültür ve medeniyetinin önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Özellikle Anadolu Selçukluları döneminde başkent Konya başta olmak üzere şehirlerde açılan büyük medreseler pek çok büyük alim, şair ve mutasavvıfı bu merkezlere çekmiştir.¹ Konya'da İnce Minareli Medrese, Karatay Medresesi; Kayseri'de Çifte Medrese, Sahib Ata Medresesi; Sivas'ta Çifte Minareli Medrese, Gök Medrese, Burûciye Medresesi; Erzurum'da Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi; Kırşehir'de Cacabey Medresesi; Akşehir'de Taş Medrese; Sinop'ta Süleyman Pervane Medresesi,² Büyük Selçukluların eseri olan Nizamiye Medreseleri'nin ardından Anadolu'da açılan başarılı eğitim kurumları olmuştur.

XIII. yüzyıl, Anadolu'da dinî-tasavvufî hayatın son derece canlı olduğu bir dönemdir. Bu canlılık bir sonraki asırda da devam etmiştir. Anadolu'nun pek çok şehrini gezen İbn Battûta (ö. 779/1378), toplumsal hayatta dinî-tasavvufî zümrelerin belirgin etkilerinden bahsetmiştir.³ Doğrusu Anadolu'daki dinî hayatı şekillendiren temel düşünce Irak ve İran'da gelişen tasavvuf anlayışıdır.⁴ Öyle ki ağırlıklı olarak Horasan bölgesinden gelen sûfiler Anadolu'daki dinî yaşamı canlandırmışlardır.⁵ Diğer taraftan Anadolu'da tarikatların faaliyet yürütmeye başlamaları Selçuklu ve Eyyübî döneme kadar uzanır. Bu alanda daha öncesinde var olan ferdi faaliyetler bu iki yönetim sürecinde kurumsal bir hal almıştır. Bu meyanda Kazerûniyye,

---

1 Savaş Maraşlı, "Anadolu Orta çağ Türk İslam Sanatında İki Dinamik: Mevlevilik ve Bektâşilik", *Anadolu'da Bir Kurucu Akıl: Hacı Bektâş-ı Veli*, Ed. Bülent Kara (Kayseri: İncir Yayıncılık, 2017), 203.

2 Bilal Gök, *Türk-İslam Sanatları Tarihi* (Malatya: Fidan Yayınları, 2018), 111-129.

3 İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah et-Tancı, *Rihletü İbn Battûta (Tuhfetü'n-nüzzâr fi garâibi'l-emsâr ve 'acâibi'l-esfâr)*, Takdim ve Tahkik: Abdulhâdi et-Tâzi (Ribat: Akâdimiyyetu'l-Memleketi'l-Mağribiyye, 1997), 2/163-210.

4 Bu dönem İran'da yaygın olan tasavvuf anlayışı için bk. Abdulcebbar Kavak, "Seyyah İbn Battûtâ'nın Gözüyle 14. Asır İran Toplumunda Tasavvuf", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2020/25), ss. 437-454.

5 Mehmet Rami Ayas, *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 45-47.

Kâdiriyye, Yeseviyye, Rifâiyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Mevleviyye ve Safeviyye gibi Sünnî ve gayr-i Sünnî tarikatlar ile Ahîlik gibi esnaf teşkilatı olarak kurumsallaşan ve tasavvufî yönü de bulunan iktisadî yapılar, faaliyetleriyle Anadolu'yu baştan başa kuşatmıştır. Selçuklu döneminde Anadolu'da yaygınlaşan bu tasavvufî kurumlar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli rol oynamıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan tarikatlardan biri de Mevlevîliktir. Bu tarikat, Anadolu'daki yerleşik halk arasında Sünnî kimliğiyle yayılarak özellikle edebiyat ve mûsiki alanlarında tanınmış pek çok şahsiyeti cezbetmeyi başarmıştır.⁶

Bu makalenin temel problemini Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin zaman ve mekânı aşan tasavvufî söyleminin özgünlüğü ve insana dair genel söylemi oluşturmaktadır. Dolayısıyla makale iki temel soruya cevap aramaktadır. Bunlar; Mevlânâ'yı çağdaşı yahut kendisinden sonra gelen mutasavvıflardan farklı kılan husus nedir? Söz konusu özgünlük Anadolu'nun sınırlarını aşan evrensel bir kişiliği nasıl meydana getirmiştir? Aynı zamanda makalede Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserindeki söylemlerinden hareketle nasıl evrensel bir kişiliğe dönüştüğü hususunun incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç ekseninde nitel yaklaşım yöntemi ile elde edilecek verilerle konu tahlil edilmeye çalışılacaktır. Mevlânâ hakkında yerli ve yabancı çok sayıda çalışmanın bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu çalışmamız Mevlânâ'nın evrensel kişiliğine dönüşüm sürecini ele alarak akademik anlamda alana katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1. Mevlânâ'yı Farklı Kılan Hususlar

Mevlânâ, tasavvufun kurumsallaşma hususunda ciddi bir ivme kazandığı XIII. yüzyıl Anadolu'sunda yaşamıştır. Geleneksel Sünnî tasavvuf kültürüne bağlı kalmakla beraber hem yetiştiği farklı çevrelerde elde ettiği

---

6 Mustafa Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2006), 17; Maraşlı, "Anadolu Orta çağ Türk İslam Sanatında İki Dinamik", 196.

ilmî ve tasavvufî birikim hem de Şems-i Tebrizî'nin (ö. 645/1247) etkisiyle iç dünyasında meydana gelen coşku ve manevî yükseliş ona çağdaşı olan sûfilerden farklı bir kişilik ve söylem kazandırmıştır. Şems-i Tebrizî ile yaşadıkları sıra dışı dostluk Mevlânâ'yı hem manevi hem düşünsel olarak derinden etkileyip bir dönüşüm sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Mevlânâ'yı bir alim olmanın ötesinde bilge bir aşk insanı haline getirmiştir.⁷ Onun Şems ile karşılaşması dönüşüm sürecindeki dinamiklerin tespitinde kilit rol oynamaktadır.

Diğer taraftan onun yetiştiği çevre onu müderrislikten Mevlânâlığa taşıyan Anadolu'da başlayan ve asırlardır devam eden söylemlerinin dünya çapında bir kabule nasıl mazhar olduğu hususunda önemli ipuçları verecektir.

1.1. Yetiştirdiği Çevre

İslâm tarihinde iz bırakan şahsiyetlerin hemen hepsinin, yaşadıkları dönemde büyük ilim ve kültür merkezlerine seyahat ettikleri görülmektedir. Bu seyahatleri sayesinde dinî, siyasî, ilmî ve kültürel pek çok alanda bilgi ve tecrübe sahibi olmuşlardır. Bu durum onlara ilmî gelişmeleri, siyasî, toplumsal ve kültürel hadiseleri daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirme imkânı sağlamıştır. Şüphesiz Mevlânâ da bu şahsiyetlerden biri olarak Anadolu'da ortaya çıkmıştır.

Mevlânâ'yı ve düşünce dünyasını anlayabilmek için onun yetiştiği çevreyi ve kişiliğinin şekillenmesinde etkin olan dinamikleri iyi bilmek gerekir. Her şeyden önce onun yetişmesinde üç bölgenin etkili olduğunu belirtmeliyiz. Bunlar ailesinin göç ettiği Horasan, ilim tahsili ve manevî tefeyyüz için gittiği Şam ve yerleşmek için geldiği Anadolu'dur.

---

7 Bayram Ali Çetinkaya, *Şems Mevlana Dostluğu Benlik Duvarından Kerpiç Koparmak*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2009), 31-32.

1.1.1. Horasan

Günümüzde toprakları Türkistan, Afganistan ve İran sınırları içinde kalan Horasan, İran ve Orta Asya arasında yer aldığından tarih boyunca pek çok devletin idaresi altında kalmıştır. Bu nedenle bölgede çok sayıda farklı etnik ve kültürel yapıya rastlamak mümkündür. Horasan halkının dine ve ilme çok önem verdiklerinden bahsedilir.⁸ İlk dönem dinî fırkaların ve mezheplerin önemli bir kısmının yayıldığı Horasan'da daha sonra fıkıh alanında Hanefî mezhebi, itikadî olarak Maturîdî mezhebi hem medrese çevrelerinde hem de halk arasında güçlü kabul görmüştür.

Fudayl b. İyâz (ö. 187/803), İbrahim b. Edhem (ö. 161/778 [?]), Bişr el-Hafî (ö. 227/841), Şakîk-i Belhî (ö. 194/810), Hatim el-Esam (ö. 237/851), Ahmed b. Harb (ö. 234/848) ve Muhammed b. Eslem et-Tûsî (ö. 242/856) Horasan bölgesinin ilk zahidleridir. Melamet ve fütüvvet anlayışıyla öne çıkan Hamdûn el-Kassâr'ın (ö. 271/884) öncülük ettiği Horasan Ekolü, Ebû Nasr es-Serrâc et-Tûsî (ö. 378/988), Ebû Abdurrahman Muhammed es-Sülemî (ö. 412/1021) ve Abdülkerim el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) ile temsil edilen Nişabur Ekolü Horasan coğrafyasında güçlü bir toplumsal zemin bulmuştur.⁹ Tasavvufun kurumsallaşmaya başlamasıyla ortaya çıkan tarikatların da en rahat yayılma zemini buldukları yerlerden biri Horasan olmuştur. Mevlânâ bu coğrafyada iyi tanınan ve babası Bahaeddin Veled'in (ö. 628/1231) mensubu olduğu Kübreviyye tarikatının günlük faaliyetlerine aşina olarak büyümüştür. Bu nedenle Mevlânâ'nın ilmî ve tasavvufî kişiliğinin oluşumunda Horasan ilk temel taşını teşkil eder.

---

8 Osman Çetin, "Horasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/235.

9 Nişabur Tasavvuf Ekolü hakkında detaylı bilgi için bk. Hicret Karaduman, *Teşekkül Döneminde Nişabur'da Tasavvuf (Hicrî 3.-5. Asırlar)*, (Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023).

1.1.2. Şam

Günümüzde Suriye'nin başkenti Dımaşk için kullandığımız Şam, tarihte Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün'ü içine alan geniş bir coğrafyanın adı olarak kullanılmıştır. Hulefâ-i Raşidîn döneminde başlayan fetihler ve Emevîlerin yönetim merkezi olarak burayı seçmeleri, Şam'ı İslâm kültür ve medeniyeti açısından güçlü bir merkez haline getirmiştir.¹⁰ Eyyübîler, Kölemenler, Selçuklular ve Osmanlı dönemlerinde ilmî ve tasavvufî hayat daha da canlanmıştı. Selçuklular, Eyyübîler ve Kölemenlerin açtığı çok sayıda medrese ve tekkeler İslâm dünyasının her tarafından yüzlerce ilim ve tasavvuf talebesini Şam'a çekmiştir. Mevlânâ da bunlardan biridir.

Bahaeddin Veled'in, Konya'ya yerleştiği yıllar Mevlânâ'nın gençlik dönemine denk gelmektedir. Bu yıllarda Mevlânâ Şam bölgesindeki medreselerde eğitim almış, bu arada tanınmış bazı alim ve mutasavvıflarla da görüşme imkânı bulmuştur. Tasavvufî düşüncesinden çok etkilendiği İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ile de bu süreçte görüşmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Şam Mevlânâ'nın hayatında ikinci fakat oldukça önemli bir duraktır.

1.1.3. Anadolu

Mevlânâ Anadolu'ya geldiğinde geniş bir coğrafyaya yayılan Türk İslam devletiyle karşılaşmıştı. Burası Selçuklu yönetiminin desteğiyle gelişen entelektüel açıdan hazır bir toplumdur. Konya'yı başkent seçen Selçuklu yönetimi sûfîlerle daima iyi ilişkiler kurmuş, onları taltif etmiş ve tasavvufî düşüncelerini anlatmaları için iyi imkanlar sağlamışlardır. Anadolu büyük ölçüde 12. ve 13. Yüzyıllarda diğer ilimlerle beraber tasavvuf ilminin de geliştiği yer olmuştur.¹¹

---

10 Cengiz Tomar, "Şam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/311.

11 Kadir Özköse, "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (Haziran 2014), 19, 20.

Mevlânâ'nın babası Bahaeddin Veled'in Anadolu'ya yerleşmek üzere geldiği dönemde bu coğrafyada yaygın iki tasavvufî anlayıştan bahsedilir. Bunlardan birisi daha çok okuma yazması olmayan konar göçer Oğuz-Türkmen boyları ile şehirlerin medrese eğitimi görmemiş insanlarını içine alan kesimler arasında yaygın olan şifahî tasavvuftur. Diğeri ise daha çok şehirlerde yoğunlaşan, Arap ve Fars kültürünün dinî-tasavvufî telakkisini yansıtan kitabî tasavvuftur. Anadolu'daki dinî toplumsal çeşitlilik ile şehirlerin karışık etnik ve kültürel yapısı, yukarıda bahsedilen iki farklı tasavvufî anlayışa zemin hazırlamıştır.¹² Mevlânâ'nın tasavvufî kişiliği ve düşünceleri var olan bu toplumsal zeminde şekillenmiştir.

Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled ailesi ile birlikte I. Alâeddin Keykubad'ın dâveti üzerine Konya'ya gelmiştir.¹³ Burada ilmi çalışmalarını ve ders vermeyi sürdüren Bahâeddin Veled, Mevlânâ'nın yetişeceği ortamı da hazırlamış görünmektedir.

Sünnî tasavvuf geleneğine bağlı sûfiler gibi Mevlânâ da düşüncelerini Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in Sünnetine dayandırmıştır. Mesnevî'si incelendiğinde onun yüzlerce âyete yer verdiği ve çok sayıda hadis-i şerife işaret ettiği görülür. Kendisini Kur'an'ın hizmetkarı ve Hz. Peygamber'in (sav) yolunun toprağı olarak nitelemek suretiyle Kur'an ve Sünnete bağlılığını ortaya koymuştur.¹⁴

Medrese tahsili için seyahatlerde bulunduğu ilim kültür merkezlerinden elde ettiği bilgi ve tecrübeleri, Anadolu'da dinin temel prensiplerine bağlı kalarak her din ve mezhepten, her dil ve renkten insanı Allah'ın razı olduğu dosdoğru yola çağırarak için kullanmıştır. Bu yönüyle Anadolu, Mevlânâ'nın zaman ve mekânı aşan söylemlerinin evrensel motiflerle süslediği bir coğrafya olmuştur.

---

12 Ayas, *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri*, 88-89.

13 Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri I*, çev. Tahsin Yazıcı, (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973), 22.

14 Mevlâna, *Mevlânâ'nın Rubâileri*, çev. M. Nuri Gençosman, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974), 216, rubâi 1052.

1.2. Mollalıktan Mevlânâ'lığa Dönüşümü

Mevlânâ'nın Molla Muhammed el-Belhî'den (ö. 319/931) Mevlânâ Celaledin er-Rûmî'ye dönüşüm süreci oldukça önemli hususları ve deneyimleri içinde barındırmaktadır. Öncelikle onun sağlam bir medrese eğitimi aldığını belirtmek gerekir. Babası Bahaeddin Vele'din Horasan bölgesinin saygın alimlerinden olması, Mevlânâ'nın küçük yaştan itibaren ilim ve medrese ortamına aşina olmasını sağlamıştır. Ailesinin Horasan'dan ayrılıp Anadolu'ya yerleşinceye kadarki süreçte pek çok medreseyi ziyaret etme ve tanınmış alimlerin ders halkasına katılma imkânı bulmuştur. Bu nedenle onun İslâm dünyasında yaygın olan medrese kültürüyle yetiştiğini belirtmek gerekir. Daha çok müderris alimler için kullanılan "Molla" payesi onun için de kullanılmıştır. Mevlânâ, yetiştiği medrese geleneğini Konya'da devam ettirmiştir. Horasan ve Maverâünnehir uleması gibi o da itikadda Matürîdî, fıkhıta Hanefî mezhebine bağlı kalmıştır.

Mevlânâ, babasının başlattığı tedrisat faaliyetlerini daha da ileri bir seviyeye taşımayı başarmıştır. Bu sayede Konya'da daha önce devlet ricalinin ilgi ve saygısını kazanmış bazı müderrislerin çocukları bile Mevlânâ'nın talebesi olmuşlardır. Hüsameddin Çelebi (ö. 683/1284) bu talebelerden biridir. Fakat Mevlânâ'nın tasavvufi yönü medrese çevrelerindeki bu saygınlığının çok ötesine geçmiş, onu çağdaşlarından oldukça ileri bir seviyeye taşımıştır. Bunda çocukluk yıllarından beri babasından dolayı aşina olduğu tarikat geleneği ile Ekberîyye Mektebi'nin öğretilerinin katkısı aşıkardır.

Mevlânâ'yı Anadolu'nun sınırlarının ötesine taşıyan düşünceleri ve ortaya koyduğu prensipleri, temellerini attığı Mevlevîyye Tarikatı ve eserleriyle dünyanın her tarafına ulaşmıştır.¹⁵ O, Mesnevî başta olmak üzere eserleriyle hem Doğu Edebiyatı'na hem de Batı Edebiyatı'na etki etmiştir. Mesnevî ve Divan'ından pek çok bölüm Doğu'da Arapça ve Türkçe'ye, Batı'da İngilizce, Fransızca ve Almanca'ya tercüme edilmiştir.¹⁶

---

15 Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik", 22.

16 Emine Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 102-110.

Mevlânâ, Sünnî tasavvuf geleneğini sürdüren ve tasavvufî düşünce-sini İbnü'l-Arabî'nin görüşleriyle zenginleştiren bir müderris iken iç dün-yasındaki maneviyat nehrini coşturan ve onu engin bir denize dönüştüren kişi Şems-i Tebrizî olmuştur. Şems-i Tebrizî onun Horasan'dan Anadolu'ya uzanan entelektüel ve ruhî gelişimini yeni bir merhaleye taşımıştır. Bu sa-yede Molla Muhammed Belhî'den Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye dönüş-müştür. Artık onun bir ayağı Konya'da diğer ayağı ise farklı din ve inançlara sahip insanları dolaşmaya ve onları geliştirdiği sevgi diliyle Allah'a ve onun son mesajına çağırmaya başlamıştır. Bu durumunu Mevlânâ, pergel ben-zetmesiyle anlatmaktadır. Pergelin sabit olan ayağı Mevlânâ'nın mensup olduğu İslâm dinini, hareketli ayağı ise İslâm'ı ve Hikmeti yeryüzünde ya-şayan bütün topluluklara anlatıp onları Allah'ın son mesajıyla buluşturma gayretini temsil etmektedir.

Mevlânâ'nın müderrislikten tasavvufî bir deryaya dönüşüm süreci-ne şahitlik eden en yakınındaki kişilerin başında Hüsameddin Çelebi yer almaktadır. Mevlânâ'nın vefatıyla Mevlevîler Hüsameddin Çelebi'nin etra-fında toplanmıştır.¹⁷ Bu zat, Mevlânâ'dan sonra onun postuna oturabilecek kadar ona yakın bir talebesi, dostu, serkâtibi ve sır katibidir. Mevlânâ'nın gönül dünyasının kethüdasıdır. Duygu dünyasının sesini Mesnevî ile yazıya geçirendir.

Mevlânâ Anadolu'da yeni bir tasavvuf medresesi oluştururken, aynı çağda bu coğrafyada ilim ve irfan teknesinde medeniyet hamurunu yo-ğuranlar da vardı. Bunlar; İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevî (ö. 673/1274), Necmeddin Dâye (ö. 654/1256), Ahî Evran, Hacı Bektâş-ı Veli (ö. 669/1271 [?]), Evhadüddin Kirmânî (ö. 635/1238), Fahreddin İrakî (ö. 688/1289), Kutbüddin Şîrâzî (ö. 710/1311) gibi tanınmış şahsiyetlerdir.¹⁸ Onun bu yeni tasavvuf medresesini kurarken Kübrevilik ile Ekberîliği mezcettiği, bu yeni ve estetik zevki manzum olarak sunduğu belirtilir. Aşk ve cezbeyi Ahmed Gazzâlî (ö. 520/1126), Hakîm Senâî (ö. 525/1131) ve Feridüddin Attar'dan

---

17 Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik", 9.

18 Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik", 8.

(ö. 618/1221), manevî coşkuyu ise Şems-i Tebrizî'den aldığı vurgulanır.¹⁹ Mevlânâ'nın, hayatı anlamlı kılma adına attığı adımlar; tasavvufî irfana sahip olmak, manevî aşk, vahdet-i vücûd sırrı, insan-ı kâmillik, şiir, mûsiki ve sema ve şeb-i arûs (vuslata erme) olarak altı merhalede özetlenir.²⁰

Bu bölümde kısaca şunlar söylenebilir. Anadolu Selçuklu Devleti'ni iç isyanlar yormuş, Moğolların saldırı ve işgalleri ise felç etmiştir. Mevlânâ bu siyasî ve toplumsal çöküş döneminde ortaya çıkmıştır. Onu medrese hocalığından tasavvufî bir önderliğe taşıyan hususların başında, yaşadığı toplumun içine düştüğü bu buhrandan bir çıkış arayışı bulunmaktadır. Toplumsal saygınlığının yanında ilmî şahsiyeti ve tasavvuftaki mahareti ona karizmatik bir kişilik kazandırmıştır. Mevlânâ, tasavvuf alanında kurucu bir şahsiyet olarak Anadolu'da geleneksel tekke şeyhliğini aşan bir konuma sahip olmuştur. Düşünce ve söylemleri yerel ve bölgesel sınırı aşarak uluslararası tasavvufî bir mesaja dönüşmüştür. Bu haliyle sadece Anadolu'da yaşayan halkın değil, topyekûn İslâm dünyasının tanıdığı bir mutasavvıf olarak saygı görmüştür. O, söylem ve eserleriyle İslâm dünyasında ortak tasavvufî ve edebî bir payda haline gelmiştir.

1.3. Semâ

Tasavvuf düşüncesinde sûfinin Allah'tan gelen ilhamı işitmesi, kalbi- ne aktarması anlamına gelen²¹ semâ, Mevlevî geleneğinde önemli bir zikir türüdür. Semâ, Mevlânâ'nın insana ve evrene dair görüşlerinin en canlı temsilidir. Başlarda Semâ dini tecrübe ile duyumsanan zevk ve huşunun etkisiyle belli bir kurala bağlı olmaksızın gerçekleştirilen dönme hareketiydi.²² Mevlevîliğin adap ve erkanının belirlenmesinden sonra ise usulleri olan bir ayine dönüşmüştür.

---

19 Mehmet Necmettin Bardakçı, "Mevlânâ'nın Tasavvufî Düşünce Kaynakları", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 19 (2007), 76.

20 Kadir Özköse, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Düşünce Dünyası", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi* 20 (2007), 81.

21 Nuri Özcan, "Mevlevî Âyini", TDV İslâm Ansiklopedisi, (09.12.2024).

22 İsmail Ankaravî, *Nisâbü'l-Mevlevî* Hz. Bekir Şahin, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2007), 54.

Sûfî düşüncede insanın evrenin küçük bir modeli olduğu düşünülmektedir. Evrenin hareketini taklit eden bu dönme sûfî erkanında zamanla ritüelleşen bir zikir biçimidir.

Mevlânâ'nın İslâm dünyasındaki tasavvufî birikimden elde ettiği teorik ve tecrübî miras ile Şems-i Tebrizî'nin onun iç dünyasında meydana getirdiği değişim ve dönüşümün meyvesi semâ olmuştur. Daire formu tasavvufta inişi ve çıkışı temsil etmektedir. İnsanın süflî alemde manevî olgunluğa doğru yükselmesi dairenin aşağıdan yukarı doğru yükselen kısmı üzerinden simgelenmektedir. Doğrusu semâ, küçük evren olan insandan büyük evrene, nazargâh-ı ilâhî olan kalpten Rahman ve Müheymin olan Allah'a yükseliştir. İnsanın manevî gelişimini, edep ve saygısını ve insanın kâmilin görevini oldukça anlamlı ve güzel bir şekilde semâda görmek mümkündür.²³

Semâ, diğer tarikatların zikir merasimlerinden farklı ve kozmik bir görünüm arz eder. Mevlevîlikle özdeşleşen bu tasavvufî uygulama, on üçüncü yüzyıldan günümüze kadar coşku ve manevî cazibesini kaybetmeden gelebilmiştir. Bu haliyle semâ, Mevlânâ'nın evrensel tasavvufî söyleminin en canlı ifadesi olarak zaman ve mekâna hitap etmeye devam edecektir.

2. Evrensel Söylemi

Mevlânâ'nın evrensel söylemi tasavvufî düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Doğrusu sûfîler benimsedikleri bu evrensel söylemleriyle öne çıkmışlardır. Fakat yaşadıkları toplumda hâkim olan dinî, siyasî atmosfer dolayısıyla hepsinin bu evrensel söylemin gereğini aynı seviyede yerine getirebildiklerini söylemek zordur.

Mevlânâ insanı öncelemiş ve onun iç dünyasına hitap etmiştir. İnsanlara lisan diliyle değil gönül diliyle hitap etmiştir. Söylemlerinin toplum-

---

23 Betül Gürer - Hamide Ulupınar, "Tasavvufî Sembolizm Açısından Mevlevî Semâ Âyini", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 59/1 (Haziran 2023), 110-119.

sal zeminde yaygınlaşması ve zihinlerde daha kalıcı olması için manzum ifade yolunu tercih etmiştir. Bu amaçla Mesnevisini kaleme almıştır.

2.1. İnsanı Öncelemesi

Mevlânâ insana odaklanmıştır. O, beden, renk, dil ve dış görünüşüne dair farklılıkları doğal kabul etmiş ve insanın kalıbını değil kalbini esas almıştır. İnsanların yaratılıştan sahip oldukları değerlere yönelerek, toprağa dönüşecek fani ceset yerine çürümeyen ve baki olan ruha hitap etmiştir. Ruhu özgür kılacak, insanı mutlu edecek ve özüne döndürecek fitrî yapısını öne çıkarmıştır. Aslında toprağa dönüşecek yapı ve ruhu özgür kılacak yapının birlikteliği²⁴ yüce bir amaç içermektedir. İnsan ilahi suret üzere yaratılması bakımından hem üstün hem de alemin yaratılışındaki amacın kendisi olan bir varlıktır.²⁵

Tasavvuf düşüncesinde insan yüce bir konumda tanımlanmaktadır. İnsan, yaratılışı itibarıyla ilahi isimleri alemde yansıtan varlıktır. İlahi tecelli aleme insan üzerinden yayılmaktadır. İnsanı bu denli yüce bir mevkiye oturtan²⁶ Mevlânâ, her insanı ayırım yapmaksızın Allah'ın yarattığı mükerrem varlık olarak görmüştür.

İnsanların yaşadıkları coğrafya ve sahip oldukları kültür sebebiyle oluşan farklılıklarını bir ayrışma sebebi olarak görmemiştir. Konuştukları dil ve ten renklerine göre de ötekileştirmeye karşı çıkmıştır. Yine ona göre insanların yaşadıkları toplum, aile ve çevre sebebiyle edindikleri dinî ve mezhebi mensubiyetleri de bir araya gelmeye engel bir durum değildir. Bütün bunları dünya hayatının insanı mecbur bıraktığı geçici izler olarak telakki etmektedir. Mevlânâ'nın birliğe verdiği bu önem insanın Baki olan

---

24 Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Şark İslam Klasikleri: Mesnevi*, çev. Veled Çelebi İzbudak, 2.cilt, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995), b. 3770-3775, 289, 290.

25 Rûmî, *Şark İslam Klasikleri: Mesnevi*, 6. c, b. 3135, 248.

26 Rûmî, *Mesnevi*, 6.cilt, 243, b. 3075.

Hak'la ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Ona göre bu ilişki kuvvetlendiğinde birlik tesis edilmiş olur.²⁷

Hangi dinden ve mezhepten, hangi ülke ve bölgeden olursa olsun insanların ortak bir fitrata sahip olduklarını vurgulayan Mevlânâ, nefislerinin akıllarını kullanmalarına engel olmak suretiyle hem canlarına hem de dinlerine düşman olduğunu ifade etmiştir.²⁸ Bu düşmana karşı onlara nefisle mücadele ve tezkiye yollarını farklı metaforlarla anlatmıştır.

Mevlânâ, toplumsal hayatta birlikte yaşadığı insanlara dinî, siyasî, etnik ve kültürel bir bakış açısıyla değil, Allah'ın yaratıp değer verdiği, ortak bir fitrata sahip kulları olarak bakmıştır. Bakışındaki evrensellik “ümme-i davet” prensibiyle de uyumaktadır. Onun bakışı aslında merkezden dışarıya yahut yakından uzağa kadar bütün insanlığı kucaklayan bir sabır ve hoşgörünün sonucudur.

2.2. İnsanın İç Dünyasına Hitabı

Mevlânâ, yaratılışı itibariyle her insanı etkileyen ve insanların aklen ve kalben kabul ettikleri ortak özelliklere dikkat çekmiştir. Bu durum onu, mekân olarak Anadolu'yu zaman olarak da asırları aşan evrensel bir söylem sahibi kılmıştır. Bu söylem içinde insan ruhunu derinden etkileyen aşk, akla ve kalbe yol gösteren bilgi ve hikmet, birlikte yaşamamanın olmazsa olmazı olan sabır ve hoşgörü ile bütün bunları şahsiyetinde toplayan insan-ı kâmil, onun en çok üzerinde durduğu hususlardır.

Mevlânâ'ya göre insan sıradan bir varlık değildir. İnsan kendisini hem gerçekleştirebilen hem aşabilen bir varlıktır. Bu niteliği onun yaratılışından gelmektedir. Mevlânâ, insandan söz ederken daima onun bu potansiyelini dikkate almış ve bu özelliklerini manzum olarak dile getirmiştir.

A güzelim yoldaşım, sen alelade tek bir adam değilsin ki.

---

27 Rûmî, *Mesnevî*, 2.cilt, 284, b. 3700

28 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, trc. ve şerh: Tahirü'l-Mevlevî, (İstanbul: Şamil Yayınevi, t.s.), 11/980.

*Sen bir alemsin, sen bir derin denizsin.
O senin muazzam varlığın yok mu.
O belki dokuz yüz kattır.
O, dibi, kıyası bulunmayan bir denizdir.
Yüzlerce alem, o denize dalar gark olup gider.²⁹*

Bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi insan, katmanları olan ve her birinde kendini geliştirmeye müsait bir varlıktır. Bu gelişim ve dönüşüm kâmil insanı ifade etmektedir. İnsan bu hedef için daima çalışmalı ve bir gönül eğitiminden geçmelidir. Bu manevi eğitim için aşk olmazsa olmazdır.

2.2.1. Aşk

Antik Yunan’da sofistlerin söylemi olan “her şeyin ölçüsü insandır” sözünden hareketle geliştirilen “kendini bil” ilkesi Hz. Mevlânâ’da insanın ilahi yönüne vurgu yapmasıyla daha da derinlik kazanmaktadır.³⁰ Mevlânâ’nın kâmil insan olma yolundaki en güçlü etki aşkın dönüştürücü gücü olmuştur.

İlâhî aşkın insanı dünya hayatında olgunlaştırıp maneviyat ikliminin sınırlarına muttali kıldığını, ahlâkî değerlerle donattığını ifade eden Mevlânâ’ya göre aşk insanı ölümden kurtaran âb-ı hayattır.³¹ Topraktan yaratılan insan bu aşk sayesinde semaya yükselebilmiştir.³² Ruhun aşk ile ayrılmaz birlikteliğinden bahseden³³ Mevlânâ, insanın manevî gelişimi ve rûhî yükselişinde aşkın dönüştürücü rolüne çok defa işaret eder. Mevlânâ, aşkı Allah’ın bahşettiği en büyük nimetlerden biri olarak kabul eder. O, Allah’ın sayısız nimetleriyle insanlara ikram ve ihsanda bulunduğunu, herkesin bu nimetlerden nasiplendiğini belirterek, kendisine de nasip olarak Allah aş-

---

29 Rûmî, *Şark İslam Klasikleri: Mesnevî*, çev. Veled Çelebi İzbudak, 3 c, b. 1300, 105.

30 İsmail Yakıt, *Mevlânâ’ da Aşk Felsefesi*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011), 27.

31 Rûmî, *Mesnevî*, 11/1187.

32 Rûmî, *Mesnevî*, 1/79.

33 Rûmî, *Mesnevî*, 2/455.

kının düştüğünü belirtir. Bu aşk nimetinden herkesi haberdar etmek istediğini şu beytiyle dile getirir:

Kendimden geçtim, aşka kul oldum

*Cihanı da kendim gibi kendinden geçirmek istiyorum.*³⁴

Aşkın anahtarının marifetullah bilgisi olduğunu söyleyen Mevlânâ, aklın maddi sınırlılıkları sebebiyle bazı faydalı bilgilere sahip olsa da insanı aşk iklimine götürebilecek bir donanıma sahip olmadığını belirtir. Aksine aklın aşka yolculuk sürecinde bir ayak bağı ve engel teşkil ettiğini vurgular. Bu hususta aklı “çamura saplanmış bir eşeğe” benzetir³⁵ ve onun acizliğini ifade eder. Bu süreçte akla yol gösterecek bir adrese yani insan-ı kâmile işaret eder. İnsan-ı kâmilî “aklın aklı” olarak niteler.³⁶ Nihayetinde aşk iklimine rehberlik hususunda yine aşkın kendisini adres gösterir.³⁷

Aşığı bülbüle; Allah'ı güle benzeten Mevlânâ, “Bülbüllerin aşıkdaşlığı gül iledir”³⁸ diyerek bülbülün tüm ilgi ve teveccühünün sadece güle olduğunu vurgular. Mevlânâ, aşk yolunda dünya malının bir anlam ifade etmediğini ve işe yaramadığını, aşkın izharı için tek geçer akçenin can olduğunu bildirir.

Para vermek cömert olana layıktır.

*Âşkın sehaveti ise can vermektir.*³⁹

İlâhî aşkın sırlarla dolu olduğunu ve zahiri bir bakışla tespitinin mümkün olmadığını belirten Mevlânâ, aşk ve ruhu yüzü örtülü geline benzetir. Örtünün ardındaki güzellik ve sırlara dikkat çeker.

Aşk ve ruhun ikisi de örtülü ve gizlidir.

---

34 Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*, Farsçadan çeviren: Abdülbâki Gölpinarlı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 1/349.

35 Rûmî, *Mesnevî*, 1/137.

36 Rûmî, *Mesnevî*, 4/1193.

37 Rûmî, *Mesnevî*, 1/137.

38 Rûmî, *Mesnevî*, 2/453.

39 Rûmî, *Mesnevî*, 4/1091.

*O halde ona arûs deyişimden dolayı beni ayıplama.*⁴⁰

Mevlânâ aklın dünya hayatımızda önemini kabul etmekle⁴¹ beraber onun insanı aşk iklimine ulaştırma konusunda yeterli donanıma sahip olmadığını belirtmektedir.⁴² Onun düşüncesinde aşk insanın yaratılışında var olan bir kabiliyettir. Akıldan sonra bu kabiliyetin de harekete geçirilmesi gerekmektedir.⁴³

Bu kabiliyetin harekete geçirilmesinde onun farklı beyitlerde değindiği insan-ı kâmil devreye girmektedir. İnsan-ı kamiller bu yolun yolcularını kendi başlarına yürüyecek bilgi ve deneyimle donatırlar. Sonraki süreçte ise insan-ı kâmiller de devreden çıkar ve artık aşkın kendisi insana rehberlik yapar.

*Akıllılara bir yol gösterici lazım, hele yol, deniz yolu olursa!*⁴⁴

2.2.2. Bilgi ve Hikmet

Mevlânâ, bilgi ve hikmetin Allah'ın insanlara bahşettiği bir rızık olduğunu ifade eder ve bunun ancak helal lokma ile elde edilebileceğine dikkat çeker.⁴⁵ Bu arada Kur'an'da yer alan "Allah'ın rızık" ibaresinin sadece yeme içme olarak anlaşılmasının hata olduğunu belirtir.⁴⁶ Ona göre bilgi ve hikmeti vahyin nurunda aramak gerekir.⁴⁷

Süleyman'ın mülkünün yüzüğü ilimdir.

*Bütün alemler suret, canı ise ilimdir.*⁴⁸

---

40 Rûmî, *Mesnevî*, 4/989.

41 Rûmî, *Mesnevî*, 6.Cilt, 324, b. 4075.

42 Rûmî, *Şark İslam Klasikleri: Mesnevî*, 5. c, 42, b. 455, 460.

43 Mevlânâ Celaleddin Rumi, *Dîvân-ı Kebîr Seçmeler 2*, haz. Şefik Can, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015), 9.

44 Rûmî, *Şark İslam Klasikleri: Mesnevî*, 4. c, b. 1459, 119.

45 Rûmî, *Mesnevî*, 3.Cilt, /833.

46 Rûmî, *Mesnevî*, 11/980.

47 Rûmî, *Mesnevî*, 5.Cilt/1494.

48 Rûmî, *Mesnevî*, 2.Cilt /576.

Mevlânâ'ya göre bilgi ve hikmetin anahtarı Allah'a imandır. O, hikmetin ancak toplumun havas (seçkin) insanlarında olduğunu ifade eder.⁴⁹ Aşk aleminde ise dünyevî bilginin bir anlam ifade etmediğini "aşk aleminde bilgi bilgisizliktir"⁵⁰ sözüyle vurgular.

*"Hani Rabbin meleklerle, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti"*⁵¹ âyetine işaretle mârifetullah sırrının izlerini ruhumuzda aramamız gerektiğini dile getiren Mevlânâ, insanın ruhunu İsa'ya (a.s.) benzetir. Bilgi ve marifetin Hz. İsa'nın yani ruhun nasibi olduğunu vurgular.⁵² Daha sonra ruhun nasibi olan bu bilgi ve marifetin nefsin heva ve hevesinden korunması gerektiğini şu beyitlerle ifade eder:

Benim ruhumda bir ilim katresi vardır.

*İlâhî! Onu heva rüzgarıyla beden toprağından muhafaza buyur.*⁵³

Mevlânâ'ya göre toplumun seçkin, örnek ve önder şahsiyetleri olan insân-ı kâmillerin günlük hayatta cehalet olarak telakki edilen hususları bile ruhlarında yer alan mârifetullah sırrıyla faydalı bir ilme ve hayırlı bir davranışa dönüştürebilecek kabiliyete sahip olduklarını belirtir.

Cehl, kâmilin huzuruna gelirse ilim olur.

*Fakat ilim bir nakısın yanına giderse cehle dönüşür.*⁵⁴

2.2.3. Sabır ve Hoşgörü

Mevlânâ, insanları hata ve günahlarına rağmen Allah'ın yeryüzündeki halifesi sıfatını taşıyan varlıklar olarak görmüş ve noksanlığın tekâmül için bir hazır olma durumu olduğuna dikkat çekmiştir.

Noksanlar, kemal vasfının aynasıdır.

---

49 Rûmî, *Mesnevî*, 10/474.

50 Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*, 1/429.

51 Hicr 15/28-29.

52 Rûmî, *Mesnevî*, 7/590.

53 Rûmî, *Mesnevî*, 3/943.

54 Rûmî, *Mesnevî*, 3/816.

O horluk, yücelik ve ululuğa aynadır.
Çünkü yakinen zıt, zıddı gösterir.
Ondan dolayı bal, sirke ile görünür,
Kim, kendi noksanını görüp anlarsa
Yedeğinde dokuz at olduğu halde
Tekemmül yolunda koşar.
Kendisini kâmil sanan, ululuk sahibi
Tanrı'nın yolunda uçamaz. Ey mağrur ve sapıkl!
*Canında kendini kâmil sanmaktan daha beter bir illet olamaz.*⁵⁵

İnsanların yaşadıkları coğrafyalarda edindikleri inanç ve kültür sebebiyle diğerlerinden farklılaşmalarını bir ötekileştirme aracı olarak görmemek gerektiğini belirtmiştir. Bunlar insan için değişen suretlerdir. İnsanın asıl hakikati suretinin ardındadır ve o hakikatin ortaya çıkarılması gerekir. Bunun için kalbin iyileştirilmesi ve olumsuz duygu ve düşüncelerin yerine ahlakın ikame edilmesi gerekmektedir.⁵⁶ Ona göre insanların kalplerinin Hakka ve doğruya ne zaman açılacağı bilinmez. Bize düşen onların yürüdüğü yollara iç dünyalarını aydınlatacak işaretler ve izler bırakmaktır.

Mevlânâ'nın insanları kucaklayan anlayışında bazı hususların öne çıktığını söyleyebiliriz. Bunlar:

1. Sevgi
2. Sabır
3. Merhamet ve affedicilik
4. Farklılıkları kabullenme ve hoşgörü

Mevlânâ, insanların dinleri ve inançları sebebiyle ortaya çıkan kültürel farklılıklarının küçümsenmesini doğru bulmaz ve karşı çıkar.

---

55 Rûmî, *Mesnevî*, 1.Cilt, 257, b. 3210.

56 Rûmî, *Mesnevî*, 4. Cilt, 221, b.2746.

Genelde vahyin özelde ise İslâm'ın anlaşılması hususunda bütün insanlığın aynı fitrî özelliklere sahip olduğunu ifade eder.

Türk de Kürt de Acem de Arab da

O nidayı kulaksız ve dudaksız anlamaktadır.⁵⁷

İnsanların nasıl bir akıbetle öleceğini sadece Allah'ın bildiğini bu nedenle Mü'min veya kâfir olarak yaşayan birinin öldüğünde de bu inançla hayatını sonlandıracağı hususunun kesin olmadığını dile getirir. Müslümanların dünya hayatında ibadetlerini yapsalar bile ahiret ve hesap konusunda “korku ile ümit arasında olmak⁵⁸” prensibine dikkat etmeleri gerektiğine işaret eden Mevlânâ, yaşadığımız toplumda kâfir olan birinin Mü'min olarak bu dünyaya gözlerini kapatabileceği gerçeğini bizlere hatırlatır.

2.2.4. İnsan-ı Kâmil

Mevlânâ, Allah'ın yarattığı tüm varlıklar içinde insana ayrı bir değer verdiğinden bahseder. İnsanın görünüşündeki güzellik ve kemâlâtı, onun eşsiz bir sanat eseri oluşu yaratılışında tüm alemin özelliklerini barındırmasından ileri gelmektedir.⁵⁹ İnsan bedeninin toprak ve dünyayla, ruhunun ise mânâ ve ahiretle ilişkisini farklı metaforlarla anlatır. Nefsinin esiri olarak dünyaya meyledenleri ölü insanlar olarak niteler. Bu kişilerin hayat bulmasının ancak Allah'ı tanımaları ve vuslata ermeleriyle mümkün olabileceğini dile getirir.

İnsanların nefsin olumsuz yönlendirmelerinden kurtulmaları için ahlaken kemale ermeleri gerektiğini vurgulayan Mevlânâ, bu hususu dünya aleminden melekler alemine yükselme olarak niteler.⁶⁰ Yüce ahlaka ve kâmil vasıflara sahip olmayanların, bunlara ulaşmak için bir insan-ı kâmile tabi olması, onun izini takip etmesi gerektiğini belirtir.

---

57 Rûmî, *Mesnevî*, 4/1036.

58 Rûmî, *Mesnevî*, c. 6, 148, b. 1850

59 Osman Nuri Küçük, *Fusûsu'l-hikem ve Mesnevî'de İnsan-ı Kâmil*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 107.

60 Mevlânâ, *Divan-ı Kebîr*, 2/167.

*Mademki peygamber değilsin, ümmet ol!
Mademki padişah değilsin, teba cümlesinden bulun.
Ariflerin izinden yürü ve sükût et.
Kendinden bir şeyler ihdas edip de zahmet çekme!⁶¹*

Mevlânâ'ya göre insan-ı kâmil Kur'ân'da ve Sünnet'te vasıfları yer alan ilimde râsih, amelde müttakî, halka karşı merhametli, Hakka karşı muti ve halil, güzel ahlak sahibi, salih ve muhsin kişidir. İnsan-ı kâmil'in vasıflarını Mesnevî'nin pek çok yerinde farklı anlatımlarla vurgulamaya çalışmıştır. Mevlânâ'ya göre onlar, hastalıklardan kurtulmuş sağlıklı bireyler⁶² ve üzerinde rengarenk çiçeklerin yeşerdiği verimli topraklara⁶³ benzemektedir. İnsan-ı kâmilleri "Hz. İsa nefesli", "Şah bakışlı" ve "Zamanın İsrafil'i" olarak niteleyen Mevlânâ'ya göre bu örnek şahsiyetler toplumda halka rehberlik yapmalıdır.

*İsa nefesli bir zat seni ihya etsin ve
Kendisi gibi güzel ve mübarek bir hale getirsin⁶⁴
Ey sâlik! Şah nazarlı olanın temiz nuruyla gözünü aç
Ta ki (insan-ı kâmili) kendin gibi kısa görüşlü sanmayasın.⁶⁵
Bilmiş ol ki veliler, vaktin İsrafilidirler.
Onların nağmelerinden ölümlere hayat ve neşv ü nema hasıl olur.⁶⁶*

İnsan-ı kâmillerin sayısı arttıkça İslâm toplumunun rengi değişecektir. Bu sayede toplum, Hz. Adem'den beri peygamberlerin etrafında toplanan samimi ve bilinçli topluluklara, asr-ı saadette oluşan mutlu tabloya yaklaşacaktır. İnsan-ı kâmillerle birlikteliğin vereceği manevî haz ve coşku ile onlardan elde edilecek ahlâkî değerleri meyve ağacının gölgesinde dinlenme ve ağacın meyvesinden istifade edilmesiyle örneklendirir.

---

61 Rûmî, *Mesnevî*, 13/867.

62 Rûmî, *Mesnevî*, 3/812.

63 Rûmî, *Mesnevî*, 3/951.

64 Rûmî, *Mesnevî*, 3/951.

65 Rûmî, *Mesnevî*, 4/995.

66 Rûmî, *Mesnevî*, 3/961.

*Ârifin sayesinde bulun ki rüzgâr, her lahza dalları oynatsın da
Altında yatanın başına yemiş ve rızık dökülsün.⁶⁷*

Buraya kadar anlatılanlardan yola çıkarak Mevlânâ'nın İnsan-ı kâmil'i Kur'an'da belirtildiği üzere "Yüce Allah'ın yeryüzündeki halifesi" sıfatını taşıyan ve onun misyon ve vizyonunu üstlenen kişi olarak gördüğünü söyleyebiliriz. İnsan-ı kâmil itikadı sağlam, ilmiyle âmil, insanlığı Allah'ın dinine çağıran, her kesimi kucaklayıcı ve bütün bunları gerçekleştirebilecek bilgi, bilinç ve donanıma sahip olan kişidir. O, yaşamıyla örnek, yönlendirmeleriyle rehber ve önder bir şahsiyettir.

2.3. Gönül Dilini Kullanması

Lisan maddi olana, bedene ve dünyaya yönelir. Gönül ise manaya, ruha ve ahirete yönelir. Bu nedenle lisan belli bir insan topluluğuyla anlaşmaya yarar ve sınırlıdır. Buna mukabil gönül için sınır konulamaz.

*Gönül seni kalp ehlinin semtine çeker.
Cisim ise su ve çamur hapsine koymak ister.⁶⁸*

Lisan dili çoğu zaman farklılıkları dillendirdiği için insanları birbirinden uzaklaştırır. Bu nedenle sûfler günlük yaşamda beden diliyle örnek olmayı ve gönül diliyle hitap etmeyi tercih ederler. Doğrusu bu hitap gözü ve gönlü etkiler. Bu hitap gönülden gönle akar ve nice kitap ve fermanın başaramadığını kısa sürede gerçekleştirir. Mevlânâ, tek bir milleti değil tüm insanlığı kucaklamış buna karşılık tek bir topluluk tarafından değil tüm insanlık tarafından kucaklanmıştır.⁶⁹ Tarih boyunca tasavvuf erbabında var olan bu gönül dili pek çok coğrafyadan iz bırakarak akan bir nehir misali Mevlânâ'da deryaya dönüşmüştür.

Köy sahibi cisimlerin hakimidir.

---

67 Rûmî, *Mesnevî*, 2/538.

68 Rûmî, *Mesnevî*, 2/430.

69 Özköse, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Düşünce Dünyası", 79.

*Fakat gönül sahibi sizin kalplerinizin âmiridir.*⁷⁰

Mevlânâ'nın başarısındaki sırlardan biri de kullandığı kucaklayıcı ve kuşatıcı dildir. O geleneksel tasavvufî çevreden kopmamıştır. Fakat onların gayr-i Sünnî tasavvufî yapılanmalara karşı sergiledikleri sert ve dışlayıcı tepki yerine onların varlıklarını kabul eden ve İslâm'ın ana caddesine gelmelerini kolaylaştıracak bir dil ve üslup geliştirmiştir. İrene Melikoff'un (1917-2009) "Mevlânâ'nın eserlerini dünya milletleri kendi dillerine çevirip okular, dünyada kötülük, harp, kin, nefret diye bir şey kalmaz"⁷¹ sözü de Mevlânâ'nın yazılı mirasıyla dünya insanların nasıl kucakladığını açıkça ortaya koymaktadır. Mevlânâ'nın her kesimden insanlar tarafından çok sevilmesinin sebepleri arasında onun; Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) gibi vahdet makamında kendisini kaybetmeyişi ve İbnü'l-Arabî gibi farklı şekillerde anlaşılmasına yol açacak söylem ve kavramlardan uzak durması da zikredilir.⁷² Onun merhamet ve sevgi diliyle her kesimi kucaklaması, gönül tekkesine herkesi davet etmesi, bu alanda başarıyı getirmiştir.

2.4. Manzum Bir Eser Bırakması

Mevlânâ, Selçuklu dönemi ilim, tasavvuf, sanat ve edebiyat kültürünü Osmanlı'ya taşımıştır. Sözlü kültürün yazılı kültüre göre daha etkin ve yaygın olduğu Asya toplumlarında manzum söylemlerin geniş kitlelere ulaşmada büyük önem arz ettiğini bilen Mevlânâ, bu alandaki söylem ve sırlarını manzum eserlerine serpiştirmiştir. Divan'ı ve özellikle Mesnevîsi bu anlamda çok önemlidir. Asırlardır dünyanın pek çok yerinde ve farklı birçok dilde okunup istifade edilmektedir. Onun bıraktığı bu manzum miras İslâm kültür ve medeniyetinin başarılı bir temsilcisi olarak misyonunu devam ettirmektedir.

---

70 Rûmî, *Mesnevî*, 3/848.

71 Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, 109.

72 Mehmet Necmettin Bardakçı, "Mevlânâ'nın Evrensel Sevgi ve Hoşgörü Anlayışı", *Marife* 3 (2007), 41.

Abdullah Dihlevî'den (ö. 1240/1824) nakledilen “Üç kitabın eşi yoktur: Bunlar Kur'an-ı Kerim, Buharî-i Şerîf ve Celâleddin Rûmî'nin Mesnevî'sidir” sözü,⁷³ Mesnevî'nin konumunu çok iyi ifade etmektedir. Onun Mesnevîsi Anadolu'daki tasavvufî çevreler arasında önemli bir iletişim köprüsü olmuştur. Bununla kalmamış İran, Irak, Suriye, Afrika ve Asya'da geniş bir çevrede ortak tasavvufî bir değer haline gelmiştir. Bu anlamda Mesnevî İslâm dünyasındaki siyasî ve mezhebî farklılıkları aşabilen ender eserlerden biri olmuştur.

Sonuç

Mevlânâ, Selçuklu döneminde büyük gelişme kaydeden medrese ve tekke tecrübesini, ilim ve tasavvuf mirasını, Anadolu'da Mevlevilik Mektebi olarak topluma kazandıran bir şahsiyettir. Mevlânâ ile ilgili bu çalışmada iki temel söyleme ulaşıldığını belirtmekte fayda vardır:

Bunlardan birincisi tasavvufun zaman ve mekânı aşan bir söyleme sahip olduğudur. Mevlânâ, söylemleriyle çağlar boyu hemen her toplumda saygı görmüştür. Sadece bir bölgeye, bir millete veya aynı dili konuşan bir topluluğa veyahut aynı renkten insanlara hitap etmekten kaçınmıştır. İnsanlar kendilerini onun aynasında görmüş, manzum ifadelerde yer alan metaforik yaklaşımlarla dünya hayatında kendilerini insani özden ve fitrî yapılarından uzaklaştıran hal ve davranışlarını tespit imkânı bulmuşlardır. Buradan hareketle o, Anadolu'da bazı Türkmen obaları arasında yayılan dışa kapalı ve kendisini kırsal alana hapsetmiş gayr-ı Sünnî tasavvufî yapılanmaların toplumun tümüne hitap etmekten uzak olduğunu görmüştür. Sünnî tarikatların da yaygın olmakla beraber Anadolu'nun bütün bileşenlerine, dinî ve kültürel çeşitliliğe hitap etme hususunda zayıf kaldıklarının farkına varmıştır. Bu nedenle özelde Anadolu genelde bütün dünya insanlarını kucaklayacak ve onları İslâm kültür ve medeniyetinin saf ve en temel prensipleriyle buluşturacak bir tasavvufî yapılanmanın zaruretine inanmış ve düşünce dünyasını buna göre kurmuştur. Mevlânâ'nın Horasan, Bağdat

---

73 Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, 105.

ve Şam bölgelerinde elde ettiği bilgi ve tecrübeler ile görüştüğü alim ve mu-tasavvıfların toplumsal alanda kabul görmüş düşünce ve uygulamalarını, Anadolu'da yaygın dinî-tasavvufî anlayışla mezcetmesi oldukça güçlü ve kucaklayıcı bir tasavvufî ekolün temellerini oluşturmuştur.

Bu çalışmada ulaşılan ikincisi söylem ise tasavvufun insanın sonra-dan edindiği ve geçici olan durum ve edinimlerine değil yaratılıştan gelen ortak yapısına hitap etmesidir. Mevlânâ, söylemlerinde insanı öncelemiş ve insan olma ortak noktasından hareket etmiştir. Bütün insanlığın kabul ve takdir ettiği ve ilk insandan günümüze kadar devam eden ve değişme-yen aklın, kalbin ve duyuların muhtaç olduğu fitrî esaslarla insanlığa hitap etmiştir. Bu nedenle onu dinleyen, duyan veya eserlerini okuyan insanlar dünyanın farklı yerlerinden kendisine ve söylemlerine yönelmişlerdir. Ta-savvuf alanında kurucu bir metin olan Mesnevî, sadece yazıldığı Anadolu topraklarında değil, Doğu ve Batı Asya'da ciddi bir ilgi ve saygınlık görmüş-tür. Ayrıca dünyanın pek çok ülkesinde de araştırmacıların ilgi ve beğenisini kazanmıştır.

İslâm dünyasında asırlardır devam eden farklı İslâm anlayışları, dü-şünce ekolleri ve hareketler, İslâm toplumunu tümüyle kuşatmaktan ve kucaklamaktan uzak iken, Mevlânâ'nın düşünceleriyle daha çok tebarüz eden Anadolu tasavvuf geleneği, XIII. yüzyıldan beri tecrübe edilmiş ve başarılı olmuş bir dini anlayış ve yaşam modeli olarak kendisinden bah-settirmektedir. Postmodern dönemin bütün kısıtlamalarına ve toplumsal alanda meydana getirdiği gevşeklik ve bozulmalara rağmen Mevlânâ Celâ-leddîn-i Rûmî'nin söylemleriyle öne çıkan Anadolu tasavvuf geleneği ifrat ve tefritten uzak, insanları sert ve dışlayıcı düşünceler yerine onlara karşı yumuşak ve müsamahalı yapısıyla çağımızda da uygulanabilir dinî bir ya-şam modeli olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ayas, Mehmet Rami. *Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin. "Mevlânâ'nın Evrensel Sevgi ve Hoşgörü Anlayışı". *Marife* 3(2007), 29-44.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin. "Mevlânâ'nın Tasavvufi Düşünce Kaynakları". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 19(2007).
- Çetin, Osman. "Horasan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Gök, Bilal. *Türk-İslam Sanatları Tarihi*. Malatya: Fidan Yayınları, 2018.
- İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah et-Tancî, *Rihletü İbn Battûta (Tuhfetü'n-nüzzâr fi garâibi'l-emsâr ve 'acâibi'l-esfâr)*. Takdim ve Tahkik: Abdulhâdî et-Tâzî. Ribat: Akâdimiyyetu'l-Memleketi'l- Mağribiyye, 1997.
- Kara, Mustafa. "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1(2006), 1-22.
- Karaduman, Hicret. *Teşekkül Döneminde Nişabur'da Tasavvuf (Hicrî 3.-5. Asırlar)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Kavak, Abdulcebbar. "Seyyah İbn Battûtâ'nın Gözüyle 14. Asır İslam Toplumunda Tasavvuf", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020/25.
- Maraşlı, Savaş. "Anadolu Orta çağ Türk İslam Sanatında İki Dinamik: Mevlevîlik ve Bektâşîlik". *Anadolu'da Bir Kurucu Akıl: Hacı Bektâş-ı Veli*. Ed. Bülent Kara Kayseri: İncir Yayıncılık, 2017.
- Mevlânâ. *Divan-ı Kebir*. Farsçadan çeviren: Abdülbâki Gölpınarlı. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Özköse, Kadir. "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Düşünce Dünyası". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi* 20(2007), 79-92
- Rûmî, Mevlânâ Celâleddin. *Mesnevî*. Terceme ve Şerheden: Tahirü'l-Mevlevî. İstanbul: Şamil Yayınevi, t.s.
- Tomar Cengiz. "Şam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010, 38/311-315.
- Yeniterzi, Emine. *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Çetinkaya, Bayram Ali. *Şems Mevlânâ Dostluğu Benlik Duvarından Kerpiç Koparmak*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1.Basım, 2009.
- Özköse, Kadir. "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal Ve Dinî Sahaya Tesiri". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (Haziran 2014), 11-42.

- Eflâkî, Ahmed. Ariflerin Menkıbeleri I. çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973. (ilk baskı)
- Mevlâna. *Mevlânâ'nın Rubâileri*. çev. M. Nuri Gençosman. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.
- Özcan, Nuri. "Mevlevî Âyini". Tdv İslâm Ansiklopedisi. Erişim 9 Aralık 2024. <https://İslamsiklopedisi.Org.Tr/Mevlevi-Ayini>
- Gürer, Betül- Ulupınar, Hamide. "Tasavvufî Sembolizm Açısından Mevlevî Semâ Âyini". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 59/1 (Haziran 2023), 110-119. <https://doi.org/10.5152/ilted.2023.23338>
- Rûmi, Mevlânâ Celâleddin. *Şark İslam Klasikleri: Mesnevî*. çev. Veled Çelebi İzbudak. 2.cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995.
- Rûmi, Mevlânâ Celâleddin. *Şark İslam Klasikleri: Mesnevî*. çev. Veled Çelebi İzbudak. 6.cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988.
- Rûmi, Mevlânâ Celâleddin. *Şark İslam Klasikleri: Mesnevî*. çev. Veled Çelebi İzbudak. 3.cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995.
- Rûmi, Mevlânâ Celâleddin. *Şark İslam Klasikleri: Mesnevî*. çev. Veled Çelebi İzbudak. 5.cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995.
- Rûmi, Mevlânâ Celâleddin. *Şark İslam Klasikleri: Mesnevî*. çev. Veled Çelebi İzbudak. 4.cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995.
- Yakıt, İsmail. *Mevlânâ' da Aşk Felsefesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.
- Küçük, Osman Nuri. *Fusûsu'l- Hikem ve Mesnevî'de İnsan-ı Kâmil*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017. 3. Baskı